

PROF. DR. İSMAİL CERRAHOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ*

Prof. İsmail CERRAHOĞLU's Life and Works

Harun SAVUT**, Ayşenur ÖZBAKKAL***

ÖZ

Kur'ân insanlığa doğru yolu göstermek için indirilen son ilâhî mesajdır. Hicri ilk asırdan itibaren sayısız âlim ilahi mesajın en doğru şekilde anlaşılmasını hedefleyerek tefsir sahasında faaliyetlerde bulunmuştur. Diğer ilimlerde olduğu gibi tefsir ilminin de belli kriterler çerçevesinde yürütülmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle Tefsir Usulü ve Tefsir Tarihi, tefsir ilmi bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmada tefsir ilminin bu iki alanında eser vermiş Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun hayatı anlatılmış, eserlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmail Cerrahoğlu, İlahiyat, Tefsir, Tefsir Usulü, Tefsir Tarihi.

ABSTRACT

The Qur'an is the last divine message that is revealed to show the right way to humanity. Since the beginning of the Hijri, many scholars have been active in Tafsir in order to understand the divine message in the most correct way. As it is in other sciences, it is a necessity to carry out the study of Tafsir in the framework of certain criterias. Therefore, the Tafsir Method and the History of Tafsir are very important in terms of the study of Tafsir. In this study, Prof. Ismail Cerrahoğlu's life was told and after his works were included.

Keywords: İsmail Cerrahoğlu, Theology, Tafsir, The Method of Tafsir, The History of Tafsir.

* Bu makale Yrd.Doç.Dr. Harun Savut'un danışmanlığında hazırlanan, Ayşenur Özbakkal'ın, "Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmine Bakış Açısı", Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Ödevi, Zonguldak 2017 isimli bitirme ödevinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Harun Savut, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Öğretim Üyesi.
(harun.savut@gmail.com)

*** Ayşenur Özbakkal, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans 3. Sınıf Öğrencisi. (zbakkal2017@gmail.com)

Giriş

Toplumların ve toplum içindeki fertlerin maddi ve manevi açıdan yükselebilmeleri için gerekli şartlardan biri de ilimdir. Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'in Alak Suresi'nde ilk emrin **اِقْرَأْ** olduğu görülmektedir. İslam dini ilme ve âlime büyük önem vermektedir. Bu konuda birçok ayet ve hadis bulmak mümkündür. İlimin müminin kaybettiği malı olduğu ve nerede bulursa alması gerektiği de bir gerçektir.¹

Geçmişten günümüze ilme verilen değer âlimlerimize baktığımızda ortaya çıkmaktadır. Sadece ilim edinmekle olmayacağını ve ilmiyle amel edilmesi gerektiğini onlar çok iyi biliyorlardı. Bu âlimlerden biri de İsmail Cerrahoğlu'dur. Küçük yaşlardan itibaren ilme sevdalı olarak yetişmiş, zamanının zor şartlarına rağmen hiç pes etmemiştir. Bu noktada özellikle Cerrahoğlu'nun küçük yaşlarında geleceğin âlimi olması için ilk tohumları atan Ayşe Cerrahoğlu'nu zikretmek yerinde olacaktır. Cerrahoğlu, babaannesi Ayşe hanımefendiden minnetle bahsetmiştir. Bu bağlamda Tefsir Usulü kitabını da onun aziz ruhuna ithaf etmiştir.

Lise çağının bitiminden sonra Cerrahoğlu için ilim süreci başlamıştır. O lisedeyken aile mesleği olan tıp veya eczacılık gibi meslekler isterken takdir-i ilahi sonucu yolu İlahiyata düşmüştür. Üniversite yaşantısında pek çok zorlukla mücadele eden Cerrahoğlu, ilmine devam ederken aynı zamanda evlatlarını yetiştirmiş, onlar için de çabalamıştır.

Cerrahoğlu, Cumhuriyet tarihindeki ilk tefsir profesörüdür. Cerrahoğlu ile yaptığımız röportajdan hareketle söyleyebiliriz ki; o ilmiyle amel etmiş, yetiştirdiği öğrencilerinin de bu niteliğe sahip olması için çalışmıştır. Onun eserlerini yazma sebebi ise tefsir alanındaki eksikliklerdir. Yani Cerrahoğlu, kendinden sonraki nesilleri düşünerek eserlerini kaleme almıştır. Nitekim daha sonra onun eserleri bu alanda yazılacak eserlere kaynaklık yapacaktır. Cerrahoğlu'nun uzun yılları Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde geçmiştir. Bu fakültedeki görevi sırasında, gerek lisans ve lisansüstü düzeyindeki derslerle gerekse yönettiği onlarca lisansüstü tezle yüzlerce ilim adamı yetiştirmiştir. Ankara Üniversitesi onun için çok önemlidir. O bunu şu sözleriyle dile getirir: "Hiç unutmam, emekli olduktan sonra, fakülteye gitmeyeceğimi biliyorum ama evden çıktığım zaman çarşıya veya camiye doğru gideceğim yerde, ayaklarım hep fakülteye doğru yürüyordu. O kadar bütünleşmişim."²

Cerrahoğlu, kendimizle, tarihî birikimimizle, özümüzle ilgili araştırmalar yapmadığımızı ve bu konularda yoğunlaşmadığımızı dile getirmiştir. O Anadolu

1 "Hikmet, değerli bilgiler müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa almaya daha hak sahibidir." (Tirmizi, İlim 19; İbn Mace, Zühd 17).

2 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat (Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)", *İslamiyât*, Bülten Sayı:6, Mart 2003, ss. 3-10, s.4.

insanının birikimini gün ışığına çıkarmaya yönelik tezler ortaya koymaya gayret etmiştir. Hala da buna teşvik edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Cerrahoğlu'nun İlahiyat öğrencilerine tavsiyesi ise çok çalışmaları gerektiğidir. Bu noktada kendisinin -o dönemin şartları göz önüne alındığında- kaynak bulmada birçok sıkıntı yaşadığını ifade eder. Bu dönemin gençlerinin ise bu tür konularda çok daha şanslı olduğunu ve yapmaları gereken şeyin sadece çalışmak olduğunu söylemektedir.³

Cerrahoğlu ismine âşına olan kesimin onu yalnızca eserleriyle tanıyıp, kişilik ve yaşantısını derinlemesine bilmemesi bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir. İsmail Cerrahoğlu hakkında şu ana kadar üç çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan iki tanesi röportaj⁴ bir tanesi ise makale⁵ çalışmasıdır. Yapılan çalışmaların bu denli az olması üzücü bir durumdur. İsmail Cerrahoğlu, sadece eserleriyle değil aynı zamanda örnek yaşantısıyla da bilinmesi ve tanınması gereken bir şahsiyettir. Amacımız; bu çalışmayla beraber Cerrahoğlu ismi üzerindeki dikkatin ve Cerrahoğlu ile ilgili araştırmaların artmasını sağlamaktır.

Sayın Cerrahoğlu'nun bıraktığı değerli mirası, yani eserleri ve yetiştirdiği ilim adamları bizim ve sonraki nesillerin ufkunu aydınlatacaktır. İsmail Cerrahoğlu kendini, Ulûm-ı Kur'an ve tefsir sahasıyla ilgili bilgi mirasını yeni nesle aktarmaya adanmıştır. Cerrahoğlu için "tefsire adanmış bir ömür" ifadesini kullanmak yanlış olmayacaktır.

A. Hayatı

Cerrahoğlu, 1929 yılında Adapazarı'nın Hendek kazasında doğmuştur. Hendek'te tanınmış bir çiftçi ailenin çocuğudur. Cerrahoğlu'nun çocukluk yılları Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde geçmiştir. Onun ilk eğitimini aldığı çocukluk çağında yaygın bir din eğitimi imkânı olmadığından o ilk dini eğitimini aile ortamında almıştır. Cerrahoğlu'nu islami ilimlere yönelten kişi de babaannesi Ayşe hanımdır. O, bu nedenle babaannesi Ayşe hanımı minnetle yâdetmektedir. Cerrahoğlu babaannesinin katkılarından şöyle bahseder: "Beni babaannem bu yola sevk etti; tahsili yoktu ama Kur'an-ı Kerim'i okur ve derkenar tefsirlerden mealini anlamaya çalışırdı; bizi ve mahallenin çocuklarını okuturdu."⁶ O, babaannesi hakkında şunları da söyler: "Babaannem Kur'an-ı Kerim okutmanın dışında, bizi sürekli ilmiyal bilgileriyle techiz etmeye çalışırdı."⁷

3 "Cerrahoğlu ile Yapılan Röportaj", Ayşenur Özbakkal, Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmine Bakış Açısı, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Ödevi, Zonguldak 2017.

4 Sadık Kılıç, Şeyhmus Demir, "Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu ile 'Hayat Tecrübesi' Üzerine Bir Söyleşi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 31, Erzurum 2009, s. 217-222. Cerrahoğlu ile yapılan diğer röportaj için bkz. Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

5 Gökhan Atmaca, "İsmail Cerrahoğlu ve İlmî Çalışmaları", Usul Dergisi, 2014, Sayı: 21, s.147-180.

6 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

7 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

Cerrahoğlu, ilkokula başlamadan henüz 7 yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir. İlkokulu Hendek'te okumuş, ortaokula Adapazarı'nda devam etmiş ve lise tahsilini de İstanbul Kabataş Lisesi'nde tamamlamıştır. Lisenin bitiminin ardından, biraz eczacılıkla iştigal eden bir amcanın bulunması, biraz da Cerrahoğlu soy isminin etkisiyle olsa gerek, ailesi Cerrahoğlu'nun tıp veya eczacılık okumasını arzu ediyordu. O dönemde tıbbı ve eczacılığa alım sınırlı ve az sayıda olması hasebiyle Cerrahoğlu yedeklere kalmış ve memleketine geri dönmüştür.⁸

Hendek'e döndükten sonra amcasının yanında eczanede çalışmaya başlamıştır. Eczaneye İstanbul'dan Cumhuriyet, Ankara'dan Ulus gazeteleri geldiğini söyleyen Cerrahoğlu, bir gün Ulus gazetesinde Ankara'da İlahiyat Fakültesi açıldığına ve kayıtların başladığına dair bir ilan gördüğünü dile getirir. Cerrahoğlu o günleri şu sözlerle anlatır: "İlahiyatın ne olduğunu da tam olarak bilmiyoruz; fakat dinî bir okul olduğu belli. İlahiyat fikri en çok babaannemi sevindirmişti. Ailenin kararı üzerine, kalktık yola koyulduk. Tabii, o zamanlar vesait şimdiki kadar hızlı ve sayı olarak da çok değildi. Bir posta arabasına binip Ankara'ya geldim, okula kaydımı yaptırdım ve fakülteye başladım; ama sorunlarla başladım."⁹ Cerrahoğlu'nun zorlu üniversite süreci tam da bu noktada başlar. Kendisinin de dile getirdiği gibi daha en başta zorluklarla karşılaşmıştır. Kalacak yer sıkıntısı bu zorlukların başında geliyordu. O, bu durumu şu sözlerle dile getiriyor: "Her şeyden önce, kalacak yer sorunu vardı; ilk günlerde otelde kaldım; hatırlıyorum, günlüğü beş liraydı ve babam yetmiş beş lira kadar bir harçlık koymuştu cebime. Sonra bir arkadaşla birlikte Fakülte'nin yakınında Erzurum mahallesinde bir ev tuttuk. Havalar çok soğuk olduğu için, elbiselerimizle yatağa girip öyle ders çalışıyor ve o hâlde uyuyakalıyorduk."¹⁰ Tabii müfredatın karışık olması da onları zorlayan bir sebepti. Bu nokta da Cerrahoğlu çoğu derslerini Dil-Tarih'ten aldıklarını dile getirmiştir. Cerrahoğlu bir sohbetimizde Dil-Tarih Fakültesindeki bir hocasının, İlahiyata başlayacak olanların edebiyattan ziyade fen ilmi çıkışlı olmasının daha doğru olacağını söylediğini dile getirdi. Aynı hocasının, Cerrahoğlu fen çıkışlı olduğundan, bu noktada onu takdir ettiğini söyledi.

O dönem Cerrahoğlu'nun aldığı dersler arasında Fransızcanın yanı sıra, mesleki dersler olarak Yusuf Ziya Yörükân'ın okuttuğu İslam Tarihi, Remzi Oğuz Arık'ın girdiği Sanat Tarihi ve felsefe grubu dersler vardır. Cerrahoğlu, fakültede tefsir ve hadis ilimlerinin yanı sıra Arapça dersinin bile olmadığını dile getirir. "Tefsir, hadis şöyle dursun, Kur'an ve Arapça dersleri bile yoktu. Necati Lügal Hoca'dan Arapça dersi almak için Dil-Tarih'e gidiyorduk; fakat Hocamız önce Farsça

8 Sadık Kılıç, Şeymus Demir, "Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu ile 'Hayat Tecrübesi' Üzerine Bir Söyleşi", ss. 217-222, s.218. Cerrahoğlu ile yapılan diğer röportaj için bkz. Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

9 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

10 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

öğretmeyi uygun gördü –hocalar müfredat konusunda tamamen muhtardı o zaman; Arapçayı seneye öğreteceğini söyledi.”¹¹ 1949 yılı yani İlahiyatın ilk senesinde toplamda kırk kişi kadar olduklarını dile getiren Cerrahoğlu, soğuktan çok etkilendiğini ve bu nedenle ancak yirmi gün kadar dayanabildiğini, kaydını sildirip Hendek’e geri döndüğünü ifade eder.¹²

Hendek’e dönmesinin ardından babasının teşvikiyle İsmail Baykal’dan ders almaya başlayan Cerrahoğlu, Hendek’te geçen günlerini böylece verimli değerlendirmiştir. O, İsmail Baykal’dan şöyle bahseder: “Onun bir cübbesi vardı bir cepleri vardı ki kütüphaneyi alır yani, öyle büyük. ‘Ben size kalem, defter, kâğıt, emsile, binâ vesaire kitapları getiririm. Sana bir de arkadaş bulayım yanına, çünkü bu arkadaşsız olmaz. Arkadaş oldu mu teşvik olur.’ dedi.”¹³ Bir sene boyunca İsmail Baykal’dan emsile, binâ, izhâr, merâh dersleri almıştır. O günleri Cerrahoğlu şöyle anlatıyor: “Emsile’den başladık; Binâ, izhâr, Merâh derken, Molla Câmî’ye kadar okuduk. Hoca Efendi, “Bu öğrendiklerimizi tatbik etmeliyiz.” dedi. İki-üç ay kadar sonra fıkhıtan Halebî okumaya başladık. Yatsı namazından (alaturka) saat dörde kadar da fıkıh okuyorduk; cumartesi pazarı yok. Hoca’nın bir sözü vardı; “Saat dört, yorganı ört.” derdi. Saat dörtte paydos ediyorduk; daha sabah namazına kalkılacak. Bir sene böyle devam ettik.”¹⁴

Böylelikle Hendek’te bir senesini değerlendiren Cerrahoğlu aynı zamanda evliydi. Ankara’ya “Eşinden dolayı gidemiyor” denilmesi onu kamçıladı ve tekrardan Ankara’ya gitti. İkinci senesi başlıyordu. Fakat Cerrahoğlu’nun bir problemi de burada ortaya çıkıyordu. Fakülte sekreteri yeniden kayıt yaptırabilmesi için askerlikle ilişkisinin olmadığına dair belge getirmesi gerektiğini söyledi. Bu belgeyi alma sürecinde de birçok zorlukla karşılaşan Cerrahoğlu, en sonunda askerlikle ilişkisi olmadığına dair belgeyi alarak kaydını yaptırdı. Kendisi bu konuda eğer askere gitseydi bir daha belki de hevesi kalmayacağını ve fakülteye başlamayacağını dile getirir. İlk sene devam edemediği için yine birinci sınıfa kayıt yapıldı. Birinci ve ikinci sınıfın müfredatı pek farklı olmayıp karışık bulunduğundan derslere arkadaşlarıyla beraber çalışmışlar, eksikliklerini tamamlamışlardır. Bu süreç boyunca eşini yanında getirmemiş ve harçlığını ailesi temin etmiştir. Harçlığından bir miktar arttırıp kitaplarını tamamladığını dile getirmektedir.¹⁵ “Harçlığımı ailem gönderiyordu; yüz lira harçlıktan biriktirdiğim on yirmi lirayla da Denizciler Caddesi’ndeki sahaflardan ikinci el kitap alırdım. İslam Ansiklopedisi’ni oradan tamamladım mesela.”¹⁶

11 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, “İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat”, s.3.

12 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, “İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat”, s.3.

13 Sözün devamı için bkz. “Cerrahoğlu ile Yapılan Röportaj”, Ayşenur Özbakkal, *Prof.Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmîne Bakış Açısı*, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Ödevi, Zonguldak 2017.

14 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, “İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat”, s.3.

15 Buradaki bilgiler Cerrahoğlu’nu ziyaretlerimiz sırasında yapılan mülakatlardaki notlardan derlenmiştir.

16 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, “İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat”, s.3-4.

Cerrahoğlu mezun olduktan sonra bir buçuk sene de askerlik görevini tamamladı. 1955 senesinde askerlik yaparken ilk çocuğu dünyaya geldi. İzindeyken ise bebeğini görmeye Hendek'e gelmiştir.¹⁷ Askerlik dönüşü Haziran aylarında rahmetli Tayyip Okıç'ten asistanlık imtihanlarının başlayacağına dair bir mektup almıştır. Yaklaşık altı ay bekledikten sonra Kasım ayında imtihana girmiş ve başarılı olmuştur. Böylelikle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Tefsir asistanı olarak göreve başlamıştır. 1961 senesinde *Kuran-ı Kerim'in Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller* isimli tez ile doktor unvanını almıştır.

Yurtdışına ilk gidişi 1963-1965 yılları arasında Tunus İlahiyat Fakültesi'ne Arapçasını geliştirmek gayesiyle olmuştur. Doktoradan sonra, 1963 Eylülünde, Talat Bey, (Mehmet) Maksudoğlu ve bir de Bulgaristan muhaciri askerî öğrenci arkadaşı Selim Biçer ile birlikte Tunus'a gitmişlerdir. Orada Burgiba Enstitüsü'nde Arap Dili ve Edebiyatı derslerine devam etmiş ve yirmi ay kalmıştır. Dönüşü ise 1965 senesinde olacaktır. Oradaki çoğu hocanın fasih Arapça konuşmaması nedeniyle ilk başlarda çok zorlandıklarını dile getirir. Bu konuda şunları söylemiştir: "Geceleri Burgiba Enstitüsü'nde Arapça derslerine girdik, gündüzleri de fakülteye devam ederdik. Maliki Ahmed b. Milâd hadis ve tefsir okuturdu; Muhtâr b. Mahmûd vardı, Hanefi idi, ondan kelam okuduk; Arab el-Mâcirî'den tefsir okuduk. Burada bir hatıramı anlatayım: Muhtâr b. Mahmûd'un dersine girdik; bizi Türk olduğumuz için ön sıralarda oturttu; uzun uzun Türkleri ve Osmanlıyı methetti. Hocalar derste ammice -'dârîce'de diyorlar-konuşuyordu. Hocalar arasında en fasih konuşanı Fâdil b. Âşûr'du; bütün dersleri fasih bir dille anlatırdı. Fakat öğrencilerden biri soru sorduğunda, hemen ammice cevaplardı. Ne soruyu, ne cevabı anlardık."¹⁸ Burada Tahir b. Aşur'la tanışma fırsatı elde etmiştir. Yine burada bulunduğu süre zarfında Yahya b. Sallam'ın tefsir cüzleri dikkatini çekmiştir.¹⁹ Tunus'a gitmeden önce Taberi Tefsiri üzerine doçentlik çalışması yapmayı istiyordu fakat Tahir b. Aşur'un oğlu Fadıl'ın kendisine söz konusu cüzler hakkında çalışması telkini üzerine bu konuda yoğunlaşmaya başlamıştır. Böylece bu çalışmayı tamamlamış ve *Yahya b. Sallam ve Tefsirdeki Metodu* adlı teziyle 1967 yılında doçent olmuştur.

Doçent olması neticesinde ona bir takım vazifeler verilmeye başlanmıştır. 1968-1969 yılları arasında Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nde dersler vermiştir. 1973 yılında bir seneliğine dil eğitimi için Londra'ya gitmiştir. Bunun nedeni profesör olabilmek için bir Batı dilini daha bilmek gerektiğiydi. Batı dili olarak Fransızca'yı bilen Cerrahoğlu ikinci Batı dili olarak İngilizce öğrenmek istemiştir. Londra'da bulunduğu sürede bir fırsat doğmuş ve hac ibadetini yaparak tekrar Londra'ya geri dönmüştür. 1975 yılında profesör unvanını almıştır. Profesör olur olmaz, Arap âleminde okuyan Türk talebelerin denkliğinin mümkün olup olmadığını tespit etmek üzere çeşitli ülkelere gönderilmiştir. Hazırladığı raporlar

17 Buradaki bilgiler Cerrahoğlu'nu ziyaretlerimiz sırasında yapılan mülakatlardaki notlardan derlenmiştir.

18 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.4-5.

19 Bkz: Fotoğraflarla Cerrahoğlu.

sayesinde yaklaşık iki sene öğrencilerin diplomalarının denkliği kabul edildi. 1976 yılının Mayıs ayında Erzurum'a görevlendirilen Cerrahoğlu; 1978 Mayısına kadar görevini sürdürdü. Erzurum İslâmî İlimler Fakültesi'nde hocalık ve dekanlık görevlerinde bulunmuştur.²⁰ Yaklaşık olarak yirmi ay dekanlık görevi yapmıştır. Erzurum'da birkaç müfsit nedeniyle biraz zorluk yaşayan Cerrahoğlu meydana gelen olayı şöyle anlatır: "Oraya gittiğim hafta beni dekan seçtiler; yirmi ay dekanlık yaptım. Asistan alımında yanlı davranıp Atatürk düşmanlarını asistan olarak göreve aldığım iddiasıyla birkaç müfsit ortalığı karıştırdı. Benimle ilgili olan hadise şöyle: İslam Tarihi ve İslam Medeniyeti Tarihi bölümlerine asistan alınacaktı. Ben de başvurana iki kişiye –biri Asri Çubukçu'ydu herhâlde– dedim ki; "ayrı ayrı bölümlere başvurun ki, kazanırsanız ikiniz de başlayabilirsiniz." Bu benim için suç oldu. Senatoda hakkımda atıp tutmuşlar. Rektör (Hurşit Ertuğrul) bana "Hakkınızda suçlama var." dedi; ben de onlara dedim ki, "O zaman, hakkımda tahkikat açın. Hem ben kendimi aklayayım, hem de şikâyet edenler yalancı durumuna düşsünler." Böyle deyince tabii kimseden ses seda çıkmadı; bir buçuk ay geçti, tahkikat açmadılar. Bunun üzerine Hurşit Bey'e, "Ya tahkikat açarsın ya da istifa ederim." dedim. Onlar da zaten istifa etmemi bekliyorlarmış; hiç üstelemedi. Dekanlıktan ayrıldıktan sonra 3 ay sürem daha vardı; Erzurum'un tadını çıkarttım. Dekanlık yaparken pek vaktim olmadığı için Erzurum'u gezme fırsatım olmamıştı. Sürtüşme her camianın içinde olur. Bu ahval ve şerâit altında sürtüşme her yerde olur. Bizde olmaması gereken sürtüşmeler maalesef bizde de olmuştur. Hâlen de devam ediyor olabilir, bilmiyorum. Yalnız, şunu da belirtmeliyim ki, Erzurum'da yüzüme gülüp, öbür taraftan istifama sebep oldular; ama Ankara'da böyle bir şey hiç görmedim. Her şey açıktı burada; herkes muhalifse muhalif olduğunu belli ederdi; ama kimsenin ekmeğiyle oynanmazdı."²¹ Bu söylediklerinden de hareketle Cerrahoğlu'nun hayatında Ankara'nın her zaman daha farklı bir yere sahip olduğunu anlıyoruz. O, bunu şu sözleriyle dile getirir: "Hiç unutmam, emekli olduktan sonra, fakülteye gitmeyeceğimi biliyorum ama evden çıktığım zaman çarşıya veya camiye doğru gideceğim yerde, ayaklarım hep fakülteye doğru yürüyordu. O kadar bütünleşmişim."²²

1978-1996 yıllarında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde hocalık görevine devam etmiş ve emekliye ayrılmıştır. Emekliliğinden sonra yine aynı üniversitede on yıl kadar Yüksek Lisans ve Doktora dersleri vermiştir. Cerrahoğlu halen Sakarya ili Hendek ilçesinde ikamet etmektedir. Hendek'te bulunan bir ilkokul ve imam hatip ortaokuluna İsmail Cerrahoğlu'nun ismi verilmiştir.

20 Buradaki bilgiler Cerrahoğlu'nu ziyaretlerimiz sırasında yapılan mülakatlardaki notlardan derlenmiştir.

21 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.7.

22 Ömer Özsoy ve M. Akif Koç, "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat", s.3.

B. İlmî Çalışmaları

Cerrahoğlu'nun ilmî çalışmalarının içeriklerine, Gökhan Atmaca'nın makalesinde²³ ayrıntılı bir şekilde yer verildiği için biz burada sadece eserlerin isimlerini vermekle yetineceğiz.

B.1. Telif Kitapları

- 1) *Kur'an-ı Kerim Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968.
- 2) *Yahya İbn Sallâm ve Tefsirdeki Metodu*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.
- 3) *Prof. M. Tayyib Okıç Armağanı*, Ankara 1978.
- 4) *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984.
- 5) *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- 6) *Kur'an-ı Kerim'den Öğütler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- 7) *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

B.2. Tahkikleri

1. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *Kitâbu'l-ilel ve Ma'rifetü'r-ricâl* (thk. Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.
2. Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman Kafiyeci (879/1474), *İtâbü't-taysir fi kavaidi ilmi't-efsir=et-Teyisir fi kavaidi ilmi't-tefsir*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1989.

B.3. Tercümeleri

1. Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Süleyman Kafiyeci (879/1474), *et-Teyisir fi kavaidi ilmi't-tefsir*, *AÜİFD*, Ankara 1989.
2. Şeyh Muhammed Abduh, "Tefsire Mukaddime", *AÜİFD*, V/1-4, Ankara 1956, s. 183-188.
3. Muhammed Hamidullah, "el-İlâf veya İslâm'dan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri", *AÜİFD*, IX, Ankara 1961, s. 213-222.
4. Taha et-Tekrîti Selim, "Avrupalılar İlim Almak İçin Endülüs'e Heyetler Göndermişlerdi", *Diyanet İlmî Dergi*, cilt: VII, sayı: 75-76, Ankara 1968, s. 184-188.
5. Muhyiddin el- Kâfiyeci, "Hoca ve Talebe Münasebetleri", *Diyanet Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 82-83, Ankara 1969, s. 101-105.

23 Gökhan Atmaca, "İsmail Cerrahoğlu ve İlmî Çalışmaları", s.147-180.

B.4. Makaleleri

B.4.1. Müfessir-Tefsir Tanıtım ve Değerlendirmeleri

Cerrahoğlu'nun bu şekilde kaleme aldığı makalelerinden ulaşabildiklerimiz şunlardır:

1. "Muhyiddin el-Kâfiyeci ve "et-Teysîr fi Kavâidillmi't-Tefsir" Adlı Risalesi", *AÜİFD*, X, Ankara 1962, s. 127-132.
2. "Abdurrezzâk İbn Hemmâm ve Tefsiri", *AÜİFD*, XV, Ankara 1967, s. 99-111.
3. "Muhammed İbn Cerir et-Taberî ve Tefsiri", *AÜİFD*, XVI, Ankara 1968, s.79-101.
4. "Ali İbn Abî Talha'nın Tefsir Sahifesi", *AÜİFD*, XVII, Ankara 1969, s. 55-82.
5. "Sufyân b. Sa'îd es-Sevrî ve Tefsiri", *AÜİFD*, XVIII, Ankara 1970, s. 23-34.
6. İbn EbiHâtim ve Tefsiri", *AÜİFD*, XVIII, Ankara 1970, s. 35-45.
7. "İbn Hibbân ve Tefsiri", *AÜİFD*, XIX, Ankara 1973, s. 49-57.
8. "Ebu's-Suûd ve Tefsiri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, XIII/4, Ankara 1974, s. 195-203.
9. "Tefsirde Mukâtil İbn Süleyman ve Eserleri", *AÜİFD*, XXI, Ankara 1976, s.1-35.
10. "İbn Hişam ve SiresindekiGarîbu'l-Kur'ânı", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara 1977, sayı: 3, s. 1-28.
11. "Fahrüddîn er-Râzî ve Tefsiri", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, Erzurum 1977, s. 7-57.
12. "Tefsirde Mücâhid ve Ona İsnad Edilen Tefsir", *AÜİFD*, XXIII, Ankara 1978, s. 31-50.
13. "Tefsir'de Atâ b. EbiRabâh ve İbn Abbâs'dan Rivâyet Ettiği Garibü'l Kur'an'ı", *AÜİFD*, XXII, Ankara 1978, s. 17-104.
14. "es-Sa'lebi ve Tefsiri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Enstitüsü Dergisi*, IV, Ankara 1980, s. 55-60.
15. "İbn Kesîr ve Tefsiri", *AÜİFD*, XXV, Ankara 1981, s. 45-69.
16. "Kâdi 'Abdu'l-Cebbâr ve "Tenzîhu'l-Kur'ân 'ani'l-Matâ'in" Adlı Eseri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Enstitüsü Dergisi*, V, Ankara 1982, s. 55-61.
17. "Zamahşerî ve Tefsiri", *AÜİFD*, XXVI, Ankara 1983, s. 59-96.
18. "Kadı Beydavî ve Tefsiri", *Diyanet Dergisi*, XIX/1, Ankara 1983, s. 3-14.
19. "Abdurrahmânİbnü'l-Cevzi ve "Zâdu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir" Adlı Eseri", *AÜİFD*, XXIX, Ankara 1987, s. 127-134.

B.4.2. Kur'an ve Kavram Çalışmaları

Cerrahoğlu'nun Kur'an ve Kavram çalışmalarından ulaşabildiklerimiz şunlardır:

1. "Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu", *AÜİFD*, IX, Ankara 1961, s. 39-45.
2. "Kur'an-ı Kerim ve Sâbiiler", *AÜİFD*, X, Ankara 1962, s. 103-116.
3. "Kur'ân-ı Kerim'in Tefsirine Duyulan İhtiyaç", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: I, sayı: 5, Ankara 1962, s. 6-11.
4. "Tefsir Sahasında İsrâiliyâta Bir Bakış", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: I, sayı: 6, Ankara 1962, s. 8-11.
5. "Tefsir Sahasında İsrâiliyâta Kısa Bir Bakış -II-", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: I, sayı: 7, Ankara 1962, s. 6-9.
6. "Tefsir Sahasında İsrâiliyâta Kısa Bir Bakış", *Diyanet İlmi Dergi*, cilt: II, sayı: 3-4, Ankara 1963, s. 3-6.
7. "Kur'an-ı Kerim ve Hanıflar", *AÜİFD*, Ankara 1963, cilt: XI, s. 81-92.
8. "Kur'an-ı Kerim ve Müslümanlar", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: VII, sayı: 74, s. Ankara 1968, 139-144, 169.
9. "Hz. Muhammed'in En Büyük Mucizesi Kur'ân-ı Kerim", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: VII, sayı: 68-69, Ankara 1968, s. 15-20.
10. "Kur'an-ı Kerim'de Hac", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: IX, Ankara 1970, sayı: 102-103, s. 361-371.
11. "Kur'an-ı Kerim'de İktisad Esasları", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: IX, sayı: 96-97, Ankara 1970, s. 131-139.
12. Kur'ân-ı Kerimde Oruç, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: IX, sayı: 100-101, Ankara 1970, s. 263-271.
13. "Kur'an Tefsirinde Şiirden Faydalanma", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: IX, sayı: 94-95, Ankara 1970, s. 69-72.
14. "Peygamberimiz ve en Büyük Mu'cizesi Kur'an-ı Kerim", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, sayı: özel sayı, Ankara 1970, s. 46-50.
15. "Bazı Sûrelerin Başlangıç Harfleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: X, sayı: 108-109, Ankara 1971, s. 165-168.
16. "Bazı Sûrelerin Başlangıç Harfleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: X, sayı: 106-107, Ankara 1971, s. 76-81.
17. "Bazı Sûrelerin Başlangıç Harfleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: X, sayı: 104-105, Ankara 1971, s. 13-18.
18. "Ye'cüc-Me'cüc ve Türkler", *AÜİFD*, XX, Ankara 1975, s. 97-125.

19. "Kur'an'da İnsanın Yaratılış Sahnesinin Düşündürdükleri", *AÜİFD*, XX, Ankara 1975, s. 85-95.
20. "Dünden Bugüne Kur'an-ı Kerim Anlayışımız", *Kutlu Doğum Haftası*, 12-17 Ekim 1989, 1990, s. 135-142.
21. "Kur'an-ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır Nasıl Anladılar, Nasıl Anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız", *Diyanet Dergisi*, XXVII/4, Ankara 1991, s. 33-53.
22. "Kur'an-ı Kerim'in Öngördüğü Adalet Esasları", *Diyanet Dini-İlmi-Edebi Dergi*, XXIX/2, Ankara 1993, s. 17-30.
23. "Kur'an-ı Kerim Nasıl Bir Kitaptır, Nasıl Anladılar, Nasıl Anlıyoruz, Nasıl Anlamalıyız?", *Diyanet İlmi Dergi*, XLIII/2, Ankara 2007, s. 7-22.

B.4.3. Şahıslar ve Tefsir Hareketleri Üzerine Yaptığı Çalışmalar

Cerrahoğlu'nun şahıslar ve tefsir hareketleri üzerine yaptığı çalışmalardan ulaşabildiklerimiz şunlardır:

1. "Asrımızdaki Tefsir Hareketlerine Umumi Bir Bakış", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 86-87, Ankara 1969, s. 202-205.
2. "Asrımızdaki Tefsir Hareketlerine Umumi Bir Bakış", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 88-89, Ankara 1969, s. 263-267, 271.
3. "Asrımızdaki Tefsir Hareketlerine Umumi Bir Bakış", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 90-91, Ankara 1969, s. 327-334.
4. "Abdullah İbn-i Mesud ve Tefsirdeki Yeri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: IX, sayı: 98-99, Ankara 1970, s. 202-204.
5. "Asrımızdaki Tefsir Hareketlerine Umûmî Bir Bakış -IV-", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: IX, sayı: 92-93, Ankara 1970, s. 5-13.
6. "Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Yükselme Devrinde Tefsir Faaliyetleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: X, sayı: 110-111, Ankara 1971, s. 263-273.
7. "Hicrî II. ve III. Asırlarda Tefsir Faaliyeti", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: XI, sayı: 4, Ankara 1972, s. 203-209.
8. "Abdullah İbn Abbas ve Tefsir İlmindeki Yeri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: XI, sayı: 2, Ankara 1972, s. 74-83.
9. "Tabiilerin Tefsir İlmine Hizmetleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: XI, sayı: 3, Ankara 1972, s. 152-156.
10. "Batı'da Kur'an Tetkikleri", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 11, Ankara 1976, s. 323-342.
11. "Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", *AÜİFD*, XXXI, Ankara 1989, s. 95-136.

B.4.4. Diğer Makaleleri

Burada ise Cerrahoğlu'nun diğer bazı çalışmaları yer almaktadır. Söz konusu çalışmalar şunlardır:

1. "İslâmiyet ve Oruç", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: II, sayı: 1-2, Ankara 1963, s. 6-8.
2. "Vücûhu'l-Kur'ânaDâir Bilinmeyen Yeni Bir Eser", *AÜİFD*, XV, Ankara 1967, s. 113-120.
3. "İslam'ın Sür'atle Yayılış Sebepleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: VII, sayı: 72-73, Ankara 1968, s. 108-110.
4. "Sahabiler", *İslam Dergisi*, cilt: 6, sayı: 11, Ankara 1963, s. 341-342.
5. "Sahabiler", *İslam Dergisi*, cilt: 6, sayı: 10, Ankara 1963, s. 3-12.
6. "Hasan Husni Abdul-Wahhab, Warakat'an'l-Hadaret'i'l-Arabiyya", *AÜİFD*, 14, Ankara 1966, s. 295.
7. "Ahmet Bekir, Historie de l'EcoleMalikite en OriendJusgu 'ala Fin duMoyen Age", *AÜİFD*, 14, Ankara 1966, s. 301.
8. "Hazreti Peygamber'in Doğum Yıldönümünün Düşündürdükleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, cilt: X, sayı: 108-109, Ankara 1971, s. 160-164.
9. "Eşsiz İnsan, Kıymetli Hoca Prof. M. Tayyip Okıç'ı Kaybettik", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, Erzurum 1977, s. 1-5.
10. "Garânik Meselesinin İstismarcıları", *AÜİFD*, XXIV, Ankara 1981, s. 69-91.
11. "Ebu'l-FerecAbdurrahmân, İbnü'l-Cevzî (511-597/1117-1200), Nevâsihu'l-Kur'ân,Tahkik:Muhammed Eşref 'Ali el-Milbârî, el-Medinetu'l-Munavvara1404/1984", *Diyanet Dergisi*, cilt: XXIII, sayı: 3, Ankara 1987,s. 53-56.
12. "EbûCa'ferAhmed b. Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî, İbnu'l-Baziş (ö.540/1145), Kitâbu'l-İkna' fi'l-Kıraâti's-Sebil, Tahkik: Dr. Abdu'l-MecidKatâmiş, Dimaşk 1403/1983", *Diyanet Dergisi*, XXIII/4, Ankara 1987, s. 57-59.
13. "Şeyhulislam Arif Hikmet ve Medine-i Münevverede Kurduğu Kütüphane", *AÜİFD*, XXX, Ankara 1988, s. 111-129.
14. "Hacc'ın Amacı ve Hikmetleri", *Diyanet Dergisi*, XXVII/3, Ankara 1991, s.13-22.
15. "İslamda Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon", *Diyanet Dergisi*, XXVII/2, Ankara 1991, s. 15-24.
16. "Peygamberimizin Örnek Ahlakı ve İnsanı Esaslar", *Diyanet Dergisi*,XXVIII/1, Ankara 1992, s. 29-40.

17. "Eş-Şeyh Hûd b. Muhakkem el-Huvvârî, "TefsîruKitâbillâhi'l-Aziz", Tahkik edip notlar ilave ederek neşreden, Belhadj b. Sa'îdŞerîfî. Dâru'l - Garbi'l - İslâmî (Beirut) 1990", *Diyanet İlmî Dergisi*, XXIX/1, Ankara 1993, s. 117-128.²⁴

B.5. Yönettiği Tezler

B.5.1. Yüksek Lisans Tezleri

1. Halil Altuntaş, *Ahmed b. Ali el-Bâgâvî'ye ait Kitâb-u Vücûh-i İ'rabi'l-Kur'an*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (AÜSBE), Ankara 1989.
2. Emrullah İşler, *Muhasibi ve Fehmu'l-Kur'an'ı*, AÜSBE, Ankara 1989.
3. Zekeriya Yılmaz, *Kur'an-ı Kerim'de Hile kavramı*, AÜSBE, Ankara 1989.
4. Cemalettin Özdemir, *Şah VeliyyullahAhmed İbn Abdirrahimed-Dehlevi(114-1176 H.-1704-1763 M.) Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, AÜSBE, Ankara 1990.
5. Ali Rıza Kenanoğlu, *Ferişteoğlu'nun (Lugat-ı Kanun-ı İlahi) Adlı Eserinin Garibu'l-Kur'an Yönünden İncelenmesi*, AÜSBE, Ankara 1992.
6. İlhami Turan, *Kur'an'da Mağfîret Kavramı*, AÜSBE, Ankara 1992.
7. Ali Tuna, *Ebu'l Kelam Azad ve Tefsirdeki Metodu*, AÜSBE, Ankara 1993.
8. İsmail Borlak, *Giritli Sırrı Paşa ve Tefsir İlmindeki Yeri*, AÜSBE, Ankara 1993.
9. Mesut Okumuş, *Muhammed İzzet Derveze ve Tefsir 'deki Metodu*, AÜSBE, Ankara 1994.
10. Burhanettin Dönder, *Kur'an'da Adalet*, AÜSBE, Ankara 1994.
11. Aytekin Akçin, *Kur'an'ın Aileye Bakışı*, AÜSBE, Ankara 1994.
12. İsmail Albayrak, *İbn Atiyye ve Tefsiri: el-Muharraru'l-Vecîz*, AÜSBE, Ankara 1994.
13. Abdullah Feyzi Kocaer, *Kur'an-ı Kerim'deki Yeminler*, AÜSBE, Ankara 1994.
14. Faruk Bozgöz, *Kitap Ehli Hakkındaki Üç Ayetin Tefsiriyle İlgili Tarihi ve Semantik Bir Çalışma*, AÜSBE, Ankara 1994.
15. Refik Demir, *Kur'an'da İyi İnsanın Araştırılması*, AÜSBE, Ankara 1994.
16. Abdullah Feyzi Kocaer, *Kur'an-ı Kerim'deki Yeminler*, AÜSBE, Ankara 1994.
17. Şaban Karataş, *Şia'ya göre Kur'an'ın Tahrifi Problemi*, AÜSBE, Ankara 1994.
18. Ali Rıza Gül, *Kur'an'da Ticaret Ahlâkı*, AÜSBE, Ankara 1995.
19. Mehmet Akif Koç, *Âişe Abdurrahman (d. 1332/1913) ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, AÜSBE, Ankara 1996.

24 Tezleri tespit ettiğimiz kaynaklar için bkz. İsmail E. Erünsel, Fatih Çardaklı, Mustafa Birol Ülker, İlahiyat Fakülteleri Tezler Kataloğu I (1953-2000), İsam Yayınları, İstanbul 2008; http://www.hikem.org/index/ara?sortby=&sirano=&hazirlayan=&tezinadi=&danis_man=ismail+ceraho%C4%9Flu&konu=&anahtar=&yil=11.09.2017,17.42;http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleilh/tanitimmakale.php 18.09.2017, 14.10.

20. Gülen Acar, *Kur'an-ı Kerim'de İhlâs*, AÜSBE, Ankara 1996.
21. Muhammet Tasa, *Hamid b. Ali b. İbrahim el-İmadiye Ait et-Tafsîl fi'l-Farkı Beyne't-Tefsîr ve't-Te'vil Adlı Eserin Tahkiki*, AÜSBE, Ankara 1996.

B.5.2. Doktora Tezleri

1. Orhan Karmış, *Tefsîr İlminde Te'vilin Yeri ve Önemi*, AÜSBE, Ankara 1975.
2. Levent Etem, *Hasan-ı Basri ve Tefsîr İlmindeki Yeri*, AÜSBE, Ankara 1978.
3. Şevki Saka, *Kur'an-ı Kerim'de Dâvet Metodu*, AÜSBE, Ankara 1979.
4. Mevlüt Güngör, *Cassas (ö. 370/981) ve Fıkhi Tefsiri*, AÜSBE, Ankara 1981.
5. Mustafa Akşit, *Abdurrezzak İbn Hemmâm ve Tefsiri'ndeki Metodu*, AÜSBE, Ankara 1981.
6. Mehmet Sait Şimşek, *el-Cahız ve Eserlerindeki Kur'an ve Tefsirine Ait Görüşleri*, AÜSBE, Ankara 1984.
7. Mustafa Çetin, *Tefsirde Dirayet Metodu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1984.
8. Musa Kazım Yılmaz, *Tabersî ve Tabatabâi'delmamiye Tefsiri*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum 1985.
9. İdris Şengül, *Kur'an'ın Temel Prensipleri Işığında Kıssaların Tahlil ve Değerlendirilmesi*, AÜSBE, Ankara 1990.
10. M. Fatih Kesler, *Kur'an'da Ehl-i Kitap (Yahudiler ve Hristiyanlar)*, AÜSBE, Ankara 1991.
11. Ömer Özsoy, *Kur'an'da Sünnetullah Kavramı*, AÜSBE, Ankara 1991.
12. Salih Akdemir, *Hristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa*, AÜSBE, Ankara 1992.
13. Recep Şehidoğlu, *Molla Fenari ve Tefsir Metodu*, AÜSBE, Ankara 1992.
14. Hikmet Akdemir, *Muhammed İbnüBedrüdî el-Münşî ve Tefsirdeki Metodu*, AÜSBE, Ankara 1992.
15. Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûl'ün Rolü*, AÜSBE, Ankara 1993.
16. Ali Cüneyt Eren, *Sıddık Hasan Han (1832/1890) ve Neylu'l Meram Min Tefsiri Âyâtî'l Ahkâm*, AÜSBE, Ankara 1994.

Sonuç

Bir âlimin nasıl yetiştiği sorusunun cevabını Cerrahoğlu'nun hayatına bakarak anlayabiliriz. O, hayatının her aşamasında ilimle iç içe olmuş, daha çocukluğundan itibaren bir ilim sevdalısı olarak yetişmiştir. Kendisi gelecek nesillerin Tefsir gibi mühim bir ilimden istifade etmelerini çok önemsemiş ve bu noktadaki eserlerin azlığını ve yetersizliğini görünce eserlerini telife başlamıştır. Onun tefsir alanında

yazdığı eserler imam hatip liselerinde ve ilahiyat fakültelerinde senelerce okutulmuş ve halen okutulmaya devam etmektedir. Ayrıca söz konusu eserler kendilerinden sonraki telifata da kaynaklık yapmıştır. Cerrahoğlu Türkiye'de Tefsir İlmî alanında yaptığı çalışmalar ve yetiştirdiği öğrencileriyle her zaman adından saygıyla bahsedilen bir şahsiyet olmuştur. Hatta ülkemizdeki ilahiyat fakültelerinin tamamındaki tüm tefsir anabilim dallarında görev yapan her bir öğretim elemanı üzerinde ya doğrudan ya da dolaylı yoldan Cerrahoğlu'nun emeğinin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buna rağmen Cerrahoğlu hakkında iki röportaj ve bir makale dışında çalışma bulunmamaktadır. Yaptığımız bu çalışmayla birlikte hem Cerrahoğlu hem de onun gibi değerli âlimlerin üzerindeki dikkatin ve yapılan çalışmaların artırılmasını umut ediyoruz.

Kaynakça

- Atmaca, Gökhan, "İsmail Cerrahoğlu ve İlmî Çalışmaları", *Usul Dergisi*, Sayı:21, 2014.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- Cerrahoğlu, İsmail, "Garânik Meselesinin İstismarcıları", *AÜİFD*, XXIV, Ankara 1981.
- Cerrahoğlu, "Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu", *AÜİFD*, IX, Ankara 1961.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Yahya İbn Sellâm ve Tefsirdeki Metodu*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970.
- Kılıç, Sadık, Şeyhmus Demir, "Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu ile "Hayat Tecrübesi" Üzerine Bir Söyleşi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, Erzurum 2009, s. 217-238.
- Özsoy, Ömer ve Koç, Mehmet Akif "İhtiyat, İntizam ve İnziva Dolu Bir Hayat (Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU)", *İslamiyât*, Bülten Sayı:6, Mart 2003, ss. 3-10.
- Özbakkal, Ayşenur, "Prof.Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmîne Bakış Açısı", Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Ödevi, Zonguldak 2017.

EK. FOTOĞRAFLARLA İSMAİL CERRAHOĞLU

**1.1. İsmail Cerrahoğlu'nun İlkokul Günlerinden Fotoğraf
(En alt sırada soldan ikinci)**

1.2. İsmail Cerrahoğlu'nun kullandığı fişler

1.3. İsmail Cerrahoğlu'nun doçentlik tezi olan Yahya İbn Sallâm'ın tefsirinin nüshaları

1.4. İsmail Cerrahoğlu'nun 23.01.2017 tarihinde tarafımızdan çekilmiş olunan fotoğrafı

TEFSİR TARİHİ :

İLK MÜFESSİRLER

Dr. İsmail CERRAHOĞLU

— Geçen Sayıdan devam —

ABDULLAH İBİN ABBAS (1)

Sahabe arasında Kur'an tefsiri sahasında en meşhur olan şahıs Abdullah (Ö. 68/687) İbn Abbas'dır. Peygamberin duasına mazhar olan bu zat, uzun müddet yaşamış ve kendisini ilme vermesi dolayısıyla temayüz etmiştir. Onun, Hazreti Peygamberin vefatında 13 veya 15 yaşlarında olduğu söylenir (2). İbn Kesir, 15 yaşında olduğu haberinin daha sahih olduğunu söyler (3). Peygamber, onun için "ey Allahım onu dinde Fakih kıl ve te'vili öğret" (4) diye dua etmiştir.

İbn Abbas Bahru'l-İlm, Hibr ve Tercümanu'l-Kur'an gibi isimlerle de tesmiye olunurdu (5). Kendisi, devrindeki siyasi cereyanlara pek tâbi olmamış ve ilk İslâm devletinde idari işlerde pek bulunmamıştı. Yalnız Ali İbn Ebi Talib zamanında H. 39/659'da Alinin ricasıyla Basra emiri olmuştu. Cemal ve Siffin vakalarında Ali tarafından bulunduğu söylenirse de, Muaviyenin vefatından sonra huruc eden Hüseyin İbn Alinin bu harekete şiddetle mâni olmaya çalışmıştı (6). Basra valiliğinden sonra hiç bir mansab almamış ve sıyasetten ayrılarak Hicaz'a dönmüştü. Burada ilmi mevzuatla meşgul oldu, etrafında bir halka toplandı. Zamanındaki hadiselerde ortada sülh edici olarak kaldı. Kurduğu medresede bir gün te'vil, bir gün fıkıh, bir gün magazi, diğer bir gün şiir, başka bir günde eyyâmı arap tedris edilirdi (7). Tefsir ve şiir kitaplarında görüldüğü gibi bu zatın, tefsir, şiir, ensab, ve tarihe geniş bir vukufu vardı. Hayatı talim ve teallimle geçmişti. Abbasilerin cediti olan bu zatın ismi etrafında bilhassa bir çok mubalağalı sözler icad edilmiştir. Bu sözleri kendisine isnad edenler esas itibarıyla İbn Abbas'ın malumatının vus'atı ve tenevvününü kendisi icatları için müsaıt bulmuşlardı (8). İbn Abbas'ın ilmi hakkındaki pek çok söz söylenmiştir. O, Ömer tarafından daha yaşlı sahabeye tekdin olunurdu (9). İbn Mes'ud, Zeyd İbn Sabit'i zemedir kâliyyette sözler sarfedersen, Peygamber devrinde çocuk olan İbn Abbas için "Evet İbn Abbas Kur'anın tercümanıdır" diye öğüyordu (10). Kendisi de "Ben muhacir ve enarsın büyüklerindin, Peygamberin megazileri ve Kur'anın nüzulünden sorardım (11) diyor. Ata İbn Ebi Yesar, "Ömer ve Osman, İbn Abbası davet ederler, ehli bedirle beraber bulunur, Ömer ve Osman günlerinde fetva verdiğü gibi, bu işte ilâhîyeye kadar devam etmiştir (12)." demektedir. Abdullah İbn Abbas, müslüman olan ehli kitâbdan haberler almayı sâir sahabeden almakla farklı görmediği gibi ilmi olmayan kimselerin onlardan ilim almalarını nehyetmiş ve onlara ehli kitâba nasıl soruyorsunuz" (13), diye tarzide bulunmuştu.

İbn Abbas Peygamberden pek çok hadis rivayet etmiş ve bilgisinin büyük bir kısmını sahabeden aldığında şüphe yoktur. Ahmed İbn Hanbelin, Abdurrazzak tarikile naklettiği bir haberde "İbn Abbasın ilmi üç otoriteden gelmektedir, Onlarda, Ömer, Ali Ali ve Ubeyy'dir (14). Amr İbn Hâbeş, İbn Ömerden bir ayeti sordüğünden, İbn Abbasa git o, Allah Taalânin inzal ettiği şeyde, geri kalanların hepsinden daha âlimdir" dedi (15). Kendisi Kur'anda şu dört şeyden gayri hepsini bilirim diyor (16). Onlarda (Goslin), (Hanan), (Evvah), (er-Rakim) kelimeleridir.

İbn Abbasın, Rasulullahtan ve sahabeden işittiklerini yazıp yazmadığını bilemiyoruz. "Arec'den gelen bir haberde, İbn Abbas "İlimi yazı ile bağlayın (kaydedin)" (17) derken, Said İbn Cübeyrden gelen bir haberde, İbn Abbas "İlimi yazmaktan men ediyor ve staden evvelki ehli kitâbin dâlelele düşmesi bu sebeptendir diyordu" (18). Biz yine İbn Abbasın kitâblara sahip olduğunu

biliyoruz. Musa İbn Ukbe, Kureybi İbn Ebi Muslim (Ö. 98/716) İbn İbn Abbasın kitaplarından bir deve yükü getirip yanlarına koyduğunu söyler (19). Diğer taraftan bazı haberlerde onun yazmayı yazdırdığını görüyoruz. Abdullah İbn Ali'nin büyük annesi Selma "Abdullah İbn Abbası yanında tevhalarla, Peygamberin işlerinden Ebu Râfi'ye birşeyler yazdırırken gördüğünü söylüyor" (20). İbn Hacer de "İbn Abbas, Ebu Râfi'ye gelerek, bugün Peygamber ne yaptı diye sorar ve söyleyenleri beraberinde getirdiği kimseye yazdırırdı" (21). Bu haberlerden, ilk bakışta İbn Abbasın yazı bilmediği zannolunursa da, Peygamberin sağlığında küçük yaşta olan bir çocuğun bu gibi işlere teşebbüsü, tetkik edilmesinde eden bir husustur. İkinci bir ihtimalde yanındakine, kölesine veya yazı güzel olan birine yazdırması, kendisinin yazı bilmediğini dâlelelel etmez. İslâmın ilimle temayüz eden bir şahsın, okuyup yazmayı bilmesinde şüphe edilmez. Zira müslüman çocuklarının okuyup yazma öğrenmesi üzerinde titizlikle duran Hazreti Peygamberin, amcası oğlu İbn Abbası bu yolda teyvik edecek şüphe yoktur.

İbn Abbasın, bizzat kendisi tarafından bir mecmua haline getirilmiş bir tefsiri yoktur. Kendisinden sonra gelen talebeleri, onun namına, kendi kavrayış ve bilgi kabiliyetlerini de katarak muhtelif mecmualar meydana getirmişlerse de, bunlardan Kelbi, Ebu Salih, İbn Abbas isnadlı olan mecmua zamanımıza kadar intikal etmiş, bir çok kütüphanelerde mevcut olduğu gibi, müteddid defalarca tab edilmiştir. Yukarıki isnad, müdekkiklere göre zayıftır. Hele buna Muhammed b. Mervân es-Süddide katılırsa o zaman bu isnad bir kizb silâsilesi olur demektedir.

Tabiundan tefsirden meşhur olanlar evvelâ İbn Abbas'dan tefsir öğrenen Mekke ulemasıdır. Bunlardan sonra İbn Mes'ud ve Zeyd İbn Eslem gibi ve daha başkalarının rivayet edenleri, tabakât müfessirin, hemcen çok genişlemiştir. İbn Abbasın tefsir rivayet edenlerden bilhassa üç tanesi çok meşhurdur. Bunlarda Said İbn Cübeyr, Mucâhid, İkrime'dir. (Devamı var)

- 1 — Vefeyat, III, 464.
- 2 — Ahmed b. Hanbel, Musned, Misir 1313, I, 373.
- 3 — Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihayeti'l-Tarih, Misir 1351/1932, VIII, 299.
- 4 — İbn Sa'd, Kitabu't-Tabakatu'l-Kebir, Leiden 1904-1940, II, 119; Müsnedu Ahmed I, 314; 359, 214, 269; el-keşf ve'l-Beyan 2 a-b (yazma); İbn Hacer el-Askalani, el-İsabe fitemyuzi's-Sahaba, Misir 1359/1939, II, 322; İbn Abd'ül-Berr en-Nemeri, el-İstisab fi Esmâ'i'l-Eshab, Misir 1359/1939 (el-İsabe ile beraber), II, 343-344; Tarihu'l-İslâm, III, 30-31.
- 5 — Goldzihir, I, Mezahibu'l-Tefsiri'l-İslâmi, (Arapsıya çeviren, Abd'ül-Habim en-Naccar); Kahire 1374/1955 S. 83.
- 6 — El-Bidaye, VIII, 299.
- 7 — Tabakâtu İbn Sa'd, II, 121-122; el-Bidaye, VIII, 301.
- 8 — Dâru'l-funun İlahiyât Fakültesi Mecmuası, VIII, 2.
- 9 — El-İtkan, II, 222; el-Bidaye, VIII, 299; Sahihu'l-Buhari VI, 220-221.
- 10 — Tarihu'l-İslâm, III, 30-31.
- 11 — Tabakâtu İbn Sa'd, II, 123-124.
- 12 — Aynı eser, II, 120.
- 13 — Eshihu'l-Buhari, III, 237; IX, 136.
- 14 — El-Bidaye, VIII, 298-299.
- 15 — El-İsabe, II, 324.
- 16 — İbn Kuteybe, Te'vilü Müşkilü'l-Kur'an, Misir 1954, S. 73; el-Burhan, 103 b. (yazma); el-İtkan I, 142.
- 17 — Tarihu'l-İslâm, III, 35. 18 — Aynı yer.
- 19 — İbnü'l-İmad el-Hanbeli, Sezeratu's-Zehab fi Ahbari men Zehab, Kahire 1350-1351, I, 114.
- 20 — Tabakâtu İbn Sa'd, II, 123. 21 — El-İsabe, II, 323.

1.5. İsmail Cerrahoğlu'nun Şubat 1962 tarihli İslâm dergisinin 53. sayısındaki Tefsir Tarihi yazısı

Sahâbîler

Hayatları - Yaşayışları - İslâma Hizmetleri

Hazırlayanlar : Dr. Talât KOÇYİĞİT Dr. İsmail CERRAHOĞLU

79. Abdu'l-Cebbâr İbnu'l-Hâris Ebû Ubayd el-Hadesî

عبد الجبار بن أبي عبيد الحديسي

Hazreti Peygambere elçi olarak geldiği rivayet edilir. Bizzat kendisinden nakledilen bu rivayete göre Abdu'l-Cebbâr, Hazreti Peygamberle ilk karşılaştığı zaman ona eski Arab usulü tehiyyede bulunmuş Resûlullah (S. A.)'da "Allah, Muhammed'i ve ümmetini selâmlamıştır" buyurarak bu selâmla gelmesini istemiştir. Bunun üzerine Abdu'l-Cebbâr "es-selâmü aleyke yâ Râsulallah" diye selâm vermiş ve Hazreti Peygamberde onun selâmını almıştır. Abdu'l-Cebbâr, Hazreti Peygamberle bu ilk karşılaşmasında müslüman olmuş ve O'nunla birlikte muharebelere iştirâk etmiştir.

Müslüman olduğu sırada ismi Cebbâr idi, Hazreti Peygamber tarafından değiştirilmiştir.

80. Abdu'l-Cebbâr İbn Şihâb

عبد الجبار بن شهاب

İsminin Abdullah olarak değiştirildiği söylenmiş fakat hakkında herhangi bir malumat verilmemiştir.

81. Abdu'l-Ced İbn Rabi'a

عبد الجد بن ربيعة

Gerek İbn Hacer ve gerekse İbnu'l-Esir, onun Hazreti Peygamberden rivayet ettiği bir hadisi zikretmişler fakat hakkında herhangi bir malumat vermemişlerdir.

82. Abdu'l-Hâmid İbn Hafs İbni'l-Muğire el-Kuraşi el-Mahûmî

عبد الحميد بن حفص بن المغيرة القرشي المخزومي

Ebû Amr künyesiyle meşhur olup künyede zikredilecektir.

83. Abdu'l-Hamid İbn Hattâb İbni'l-Hâris, İbn ammi Muhammed İbn Hattâb

عبد الحميد بن خطاب بن عم حاتم بن عم محمد بن خطاب

Muhammed İbn Hattâb'ın oğlu olarak da zikredilmiştir. Babasıyla beraber Habeşistana hicret edenlerdendir. Ancak Habeşistanda iken babası vefat etmiş ve Abdu'l-Hamid yalnız kalmıştır. İbn Hacer, ez-Zubayr tarihîyle Abdu'l-Hâmîd'in yine aynı isimde bir torunu olduğunu zikreder.

84. Abdu'l-Hâris İbn Enes İbni'd-Deyyân el-Hârisî

عبد الحارث بن أنس بن الديان الحارثي

Necrân halkının eşrafındandı. Hazreti Peygamberin vefat

haberi geldiği zaman halkı etrafına toplamış ve onlara şöyle hitap etmişti: "Ey Necranlılar, size bu din üzerinde sebat etmeyi emreden kişi, size neshat etmiş olur; size ondan uzaklaşmayı emreden kişi sizin aklınızı gelmiş olur; Allahın Resûlüne ecel geldi, fakat O'nun getirdiği kitap, emri emir, nehiyi de nehiyi olarak kıyamete kadar bâkî kalmaktadır". Abdu'l-Hâris, bunları söyledikten sonra bu mevzuda birtکم شیرler de insâp etmiştir.

İsminin Hazreti Peygamber tarafından Abdurrahman olarak değiştirildiğine dair bazı rivayetler de vardır.

85. Abdu'l-Hâris İbn Zeyd ed-Dabbî

عبد الحارث بن زيد الضبي

(Bkz. Abdullah İbn Zeyd ed-Dabbî)

86. Abdu'l-Hâris

عبد الحارث

Sa'b İbn Minfer (Minkas, a bir kuyu kazın şahıs olarak zikredilmiştir. (Bkz. Sa'b İbn Minfer).

87. Abdu'l-Hucr İbn Abd'l-Medân

عبد الحجر بن عبد المदान

(Bkz. Abdullah İbn Abd'l-Medân).

88. Abdu'l-Kayyûm

عبد القيوم

Abdurrahman İbn Abd'in kâlesi idi. Bir gün ona Hazretî Peygamber yanındaki kâlesini göstererek "bu kim ey Ebû Râşid" diye sormuş o da "kölem" diye cevap vermişti. Bunun üzerine Rasûlallah (S. A.) şöyle buyurmuştur: "Onu âzâd etmez misin? Eğer âzâd edersen Allah da onu her uzvu için senin uzuvlarını atesten korur". Bunun üzerine Abdurrahman, Abdu'l-Kayyûm'a "o, Allah için hürdür" diyerek âzâd etmiştir.

89. Abdu'l-Kuddûs el-İsrâ'îlî

عبد القدوس الاسرائيلي

Buhârî rivayetine göre Hazreti Peygambere hizmet eden bir yahûdî çocuğu vardı. Çocuk bir gün hastalanmıştı; Hazreti Peygamber ona gelerek müslüman olmasına istedi. Çocuğun babası, oğluna Ebu'l-Kâsım'a itaat etmesini söyledi, o da müslüman olarak öldü. Bu çocuğun ismi Abdu'l-Kuddûs idi.

1.6. İsmail Cerrahoğlu ve Talât Koçyiğit'in Temmuz 1963 tarihli İslâm dergisinin 70. Sayısındaki yazısı

1.7. İsmail Cerrağolu'na Merhum Prof. Dr. Tayyip Okiç'den kalan çalışma masası ve kütüphane